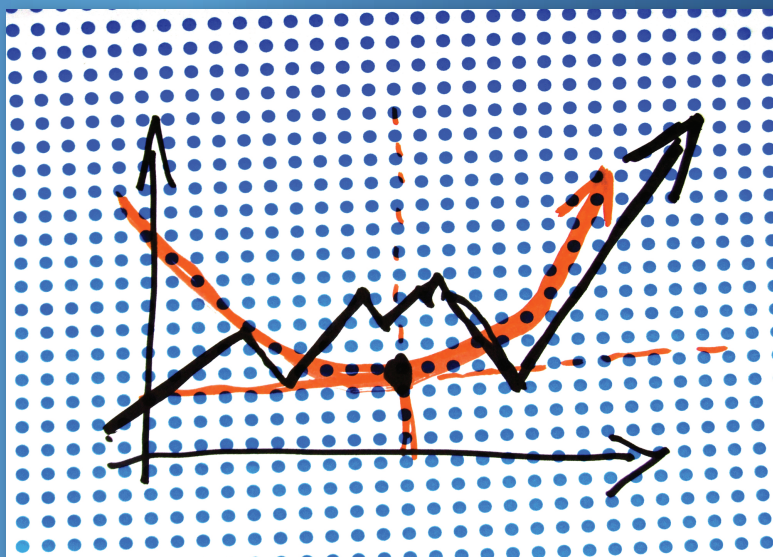

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN 1857-7628

ГОДИШЕН ЗБОРНИК 2013 YEARBOOK

ГОДИНА 5

VOLUME 5

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF ECONOMICS

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN: 1857- 7628

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2013

YEARBOOK

ГОДИНА 5

VOLUME V

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:
Проф. д-р Ристо Фотов

Издавачки совет Editorial board

Проф. д-р Саша Митрев	Prof. Sasa Mitrev, Ph.D
Проф. д-р Лилјана Колева - Гудева	Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Доц. д-р Крсте Шајноски	Ass. Prof. Krste Sajnoski, Ph.D
Пом. асс м-р Влатко Пачешкоски	Assist. Vlatko Paceskoski, M.Sc
Асс. д-р Тамара Јованов Марјанова	Assist. Tamara Jovanov Marjanova, Ph.D

Редакциски одбор Editorial staff

Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Доц. д-р Крсте Шајноски	Ass. Prof. Krste Sajnoski, Ph.D

Главен и одговорен уредник Managing & Editor in chief

Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
--------------------------	----------------------------

Јазично уредување Language editor

Даница Гавриловска-Атанасовска (македонски јазик)	Danica Gavrilovska-Atanasovska (Macedonian)
--	--

Техничко уредување Technical editor

Славе Димитров	Slave Dimitrov
Благој Михов	Blagoj Mihov

Редакција и администрација Address of editorial office

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип	Goce Delcev University
Економски факултет	Faculty of Economics
бул „Крсте Мисирков“ бб	Krste Misirkov b.b., PO box 201
п.фах 201, 2000 Штип, Македонија	2000 Stip, R of Macedonia

СОДРЖИНА CONTENT

д-р Ристе Темјановски ПРИМЕНАТА НА МЕТОДОТ НА ГРАФОВИ ВО РЕШАВАЊЕТО НА ПРОСТОРНО-ЕКОНОМСКИТЕ ПРОБЛЕМИ	7
д-р Ристе Темјановски, д-р Весна Георгиева-Свртинов ЕКОНОМСКАТА АКТИВНОСТ, ТРГОВСКИТЕ ТЕКОВИ И ГРАВИТАЦИОНИОТ МОДЕЛ	21
д-р Весна Георгиева-Свртинов, д-р Оливера Горгиева-Трајковска, д-р Александар Костадиновски ПРАШАЊА И ДИЛЕМИ ВО ВРСКА СО КАПИТАЛНАТА ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈА-ПОСЕБЕН ОСВРТ НА РЕПУБЛИКА	33
д-р Стефан Габер, м-р Василка Габер ОСНОВНИТЕ ПРИНЦИПИ ЗА ВОДЕЊЕ НА ОПТИМАЛНА МОНЕТАРНА ПОЛИТИКА	47
м-р Емилија Митева-Кацарски, м-р Костадинка Чабулева ВЛИЈАНИЕТО НА ДОГОВОРОТ ЗА „ДОБРОВОЛНО“ ОГРАНИЧУВАЊЕ НА ИЗВОЗОТ ВРЗ ГЛОБАЛНИТЕ ТРГОВСКИ ТЕКОВИ	63
MSc. Kostadinka Cabuleva, MSc. Emilija Miteva Kacarski, MSc. Marina Radosavljevik Bojceva WESTERN BALKANS TARIFF SYSTEMS ON NON- AGRICULTURAL PRODUCTS	71
д-р Стеван Габер, м-р Василка Габер УЛОГАТА НА ФИСКАЛНАТА ПОЛИТИКА ВО РАМКИТЕ НА КРИЗАТА ВО МЕКСИКО ИЛИ “TEQUILA CRISIS” ОД 1994 – 1995 ГОДИНА	83
д-р Јанка Димитрова, д-р Оливера Горгиева-Трајковска УЛОГАТА НА ИНТЕРНАТА РЕВИЗИЈА ЗА УСПЕШНО МЕНАЦИРАЊЕ СО КОМПАНИИТЕ	93
д-р Ристо Фотов, м-р Катерина Фотова СДИ И НИВНОТО ВЛИЈАНИЕ КАКО АКЦЕЛЕРАТОРИ НА ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ	101

д-р Трајко Мицески, д-р Силвана Пашовска РЕИНЖЕНЕРИНГОТ КАКО МЕТОД И ПРИСТАП ЗА АДАПТИРАЊЕ ПРИ ОРГАНИЗАЦИСКИТЕ ПРОМЕНИ	113
д-р Трајко Мицески, м-р Наташа Стојовска ПОЗНАВАЊЕТО НА ПОТРОШУВАЧИТЕ КАКО КЛУЧЕН ЧЕКОР ВО ФОРМУЛИРАЊЕ НА МАРКЕТИНГ СТРАТЕГИЈА	127
д-р Трајко Мицески, м-р Наташа Стојовска ПРОМЕНИТЕ ВО НАТАЛИТЕТОТ И ОЧЕКУВАНОТО ТРАЕЊЕ НА ЖИВОТОТ КАКО ФАКТОР ЗА ПРИСПОСОБУВАЊЕ НА МАРКЕТИНГ СТРАТЕГИЈАТА КОН ОДНЕСУВАЊЕТО НА ПОТРОШУВАЧИТЕ	139
д-р Виолета Мацова, Деница Михајлова ТРЕТМАНОТ НА ОПЕРАТИВНИОТ РИЗИК ВО МАКЕДОНСКОТО БАНКАРСТВО	149
д-р Тамара Јованов Марјанова, д-р Љупчо Давчев ПРИМЕНА НА МОДЕЛИ ЗА УТВРДУВАЊЕ НА КОНКУРЕНТСКАТА ПОЗИЦИЈА НА ПРЕТПРИЈАТИЈАТА НА ПАЗАРОТ	165
д-р Јанка Димитрова СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКИ ПОМЕЃУ ЕКСТЕРНИТЕ И ИНТЕРНИТЕ РЕВИЗОРИ	173
д-р Виолета Мацова, Тања Арсова ПРОФИТАБИЛНОСТА НА МАКЕДОНСКИТЕ БАНКИ ВО ВРЕМЕ НА ФИНАНСИСКА И ДОЛЖНИЧКА КРИЗА	183
д-р Круме Николоски ОД МЕТОДИ И ПОСТАПКИ НА МЕНАЏМЕНТОТ ДО ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ	195
д-р Татјана Атанасова-Пачемска, Лилјана Василева МОДЕЛ ЗА УПРАВУВАЊЕ НА ЗАЛИХИТЕ БАЗИРАН НА ПЛАНИРАЊЕ НА ПОТРЕБИТЕ ЗА МАТЕРИЈАЛ (MATERIAL REQUIREMENT PLANNING – MRP)	209
д-р Трајко Мицески, д-р Круме Николоски ЛИДЕРОТ КАКО КРЕАТОР И МОБИЛИЗАТОР ВО ИЗВРШУВАЊЕ НА СТРАТЕГИЈАТА НА ПРЕТПРИЈАТИЕТО.....	217

ПРЕДГОВОР

Економскиот факултет во Штип е основан на 27 март 2007 година како дел од Универзитетот „Гоце Делчев“ - Штип. Почетоците на оваа високообразовна институција ги карактеризира силен елан и ентузијазам, преточени во голема желба да се твори и придонесе во унапредување на високообразовните процеси во Република Македонија. Се разбира, сето ова е во согласност со евроинтегративните процеси на постојана примена на усвоените европски методи и стандарди во научно-образовниот процес за обезбедување на квалитетно образование за нашите студенти.

Пред вас е петтото издание на Годишниот зборник на Економскиот факултет. Зборникот претставува потврда за остварувањето на целите на Економскиот факултет, а тие се образование на научно-стручни кадри од областа на меѓународна економија, здравствен менаџмент, финансиски менаџмент, банкарство, финансии и осигурување; сметководство, финансии и ревизија и менаџмент и претприемништво на прв циклус на студии и економија на Европска унија, здравствен менаџмент и MBA-менаџмент на втор циклус на студии. Се разбира дека на тој начин придонесуваме во промовирање на научноистражувачката работа, со што се поттикнува унапредувањето на научната и развојната мисла во функција на нивна примена во секојдневниот живот. Особено радува фактот што со свои трудови се појавуваат нашите млади научноистражувачки кадри.

Штип, 2013 година

Проф. д-р Ристо Фотов

МОДЕЛ ЗА УПРАВУВАЊЕ НА ЗАЛИХИТЕ БАЗИРАН НА ПЛАНИРАЊЕ НА ПОТРЕБИТЕ ЗА МАТЕРИЈАЛ (MATERIAL REQUIREMENT PLANNING – MRP)

д-р Татјана Атанасова-Пачемска, Лилјана Василева

Апстракт

Управувањето со залихите е една од најважните логистички задачи. Многу претпријатија се соочуваат со проблеми кои го попречуваат пронаоѓањето на оптимална политика на управување со залихите.

Со оглед на фактот дека проблемот со залихите во денешно време е сè повеќе актуелен во работењето на претпријатијата, предмет на истражување на овој труд ќе бидат современите модели на залихи, каде што акцентот ќе биде ставен на моделот за управување на залихите базиран на планирање на потребите за материјал (Material Requirement Planning – MRP). Во домашната стручна литература овие модели се најмалку обработени. Со цел овој современ метод на залихи да биде добро и темелно елабориран, во трудот се применети повеќе методи. Резултатите кои се добиени се темелат на анализа на практичен пример од секојдневното работење на претпријатијата и претставуваат основни постулати за планирање и контрола на залихите. Со воведувањето на моделите во практика и нивното познавање и примена се овозможува постигнување на поголема продуктивност и добивка во работата.

Клучни зборови: *управување со залихи, побарувачка, оптимална политика, модели на залиха, трошоци, претприемач, испорака и сл.*

Abstract

Managing inventory is one of the most important logistic tasks. Many companies are faced with problems that hinder finding the optimal policy of managing inventory.

Given the fact that the problem with inventory nowadays is more prominent in the operation of enterprises, studied in this paper will be contemporary models of inventory, where emphasis will be placed on management models based on inventory planning needs material (Material Requirement Planning - MRP). In domestic professional literature these models are the least processed.

In order this modern method of inventory to guaranteed well and thoroughly elaborated, the paper applied several methods. The results obtained are based on the analysis of practical example of the daily operations of enterprises and represent basic tenets of planning and control of inventory.

With the introduction of models in practice and apply their knowledge and allows achieving higher productivity and profit performance.

Key words: *inventory management, demand, optimal policy, models in inventory, costs, entrepreneur, delivery.*

Вовед (Introduction)

Залихите во рамките на логистичкиот систем егзистираат како резултат на разликата во понудата и побарувачката. Така во рамките на логистичкиот систем со оглед на различни добавувачи, производители, дистрибутери и продавачи постојат различни видови на залихи: залихи на суровини и материјали, залихи на полупроизводи, залихи на готови производи и сл.

Залихите претставуваат еден од главните извори на трошоци во рамките на работењето на претпријатијата. Според тоа, основна цел на управувањето со залихи е тие да бидат колку што е можно на пониско ниво, но секогаш доволни за да ги задоволат потребите на купувачите. Преголемите количини на залихи предизвикуваат неоправдани високи трошоци на држење залихи, а додека премалата количина на залихи иницира голем број проблеми, тешкотии и негативни ефекти врз производството, трговијата и дистрибуцијата. Загубите на залихи кои сочинуваат до 1% од продажбата во трговијата на мало се оценуваат како добри, додека во голем број на малопродажни објекти тие изнесуваат повеќе од 3% од продажбата.¹

Теоријата на залихи во основа се занимава со два вида на одлуки: 1) одредување на оптимална количина на нарачка и 2) одредување на оптимална временска рамка на начување. На тој начин одредени се основните варијабли на одлучување кај моделите на залихи. Притоа кај најголем број на модели основен критериум при одлучувањето се трошоците. Оној модел според кој вкупните трошоци на залиха се сведуваат на минимално ниво е модел на залихи кој помага да се одреди оптимална стратегија на управување со залихите.

---

1) Heizer & Render, 2004, str. 456

Модел за управување на залихите базиран на планирање на потребите за материјал (Material Requirement Planning – MRP)

Во шеесетите години од минатиот век во САД е развиен и применет модел на управување на производството врз база на планирање на потребите за материјал (*Material Requirement Planning – MRP*). Примената на моделот *MRP* произлегува од широката примена на компјутери. Моделот *MRP* има три главни цели: 1) да обезбеди достапност на материјали, полупроизводи, готови производи за производство и испорака до потрошувачите; 2) воспоставување на минимално ниво на залихи и 3) изработка на план за развој на производствени активности временски рок на испорака и набавни активности.² Во моделите *MRP* фокусот на планирање и управување со материјалите не е на залихите, туку на планирање на примената на материјалите. Плановите за потреба на материјал се изработуваат врз основа на податоците од главниот план на производство, нормативите за потрошок на материјалите, состојбата на залихите во магацин, потребните нарачки и времето за производство на секој производ. Станува збор за модел на „туркање“ на производите, според кој производството е иницирано на прогнозираните потреби за одреден вид на производ во иднина. Моделот *MRP* започнува со утврдување на количината на производи кои купувачите ги побаруваат и кога сакаат истите да им бидат испорачани. Потоа со моделот *MRP* се одредува временски план за изработка и потребната количина на одредени материјали и компоненти потребни за производство на одреден производ. Моделот е структуриран хиерархиски т.е. поаѓа од крајниот рок на подготовка на финалниот производ (од главниот план на производство), техника на разложување (движејќи се од највисоко кон најниско ниво) и изработува план на реализација во облик на предложените налози за набавка, односно производство.

Со цел да го покажеме одредувањето на планот на вкупните потреби за материјал е извршена симулација на конкретни примери кои се земени со цел да ја покажат суштината на моделот.

Да претпоставиме дека од главниот план на производство произлегува потреба за 50 единици производ А во осмата недела (табела 1).

Врз основа на податоците од табела 1 е очигледно дека ако претпријатието сака да располага со 50 единици од производот А во осмата недела, мора да започне со негово производство во седмата недела. За да започне со производство на производот А во седмата недела, потребно е да располага со 100 единици од производот В и 150 единици од производот С. За производство на овие производи е потребно 2 недели за производ В

2) Dr Pupavac, Drago, *Suvremeni pristupi upravljanju zalihama*, Rijeka, Republika Hrvatska

и една недела за производ С. Според тоа, производството на производот В треба да започне во петтата недела, а производството на производот С во шестата недела итн.

Табела 1. План на вкупни потреби за материјал за производство на 50 единици производ А

Table 1. Plan of overall needs for material for production of 50 units of product A

		1	2	3	4	5	6	7	8	Време на изработка
A. A.	Потреба/ Need Време на нарачување / Time for ordering							50	50	1 недела/ 1 week
B. B.	Потреба/ Need Време на нарачување/ Time for ordering					100		100		2 недели/ 2 weeks
C. C.	Потреба/ Need Време на нарачување/ Time for ordering						150	150		1 недела/ 1 week
D. D.	Потреба/ Need Време на нарачување/ Time for ordering			200	300	200	300			2 недели/ 2 weeks
E. E.	Потреба/ Need Време на нарачување/ Time for ordering			300			300			3 недели/ 3 weeks
F. F.	Потреба/ Need Време на нарачување/ Time for ordering		600	600	200	200				1 недела/ 1 week
G. G.	Потреба/ Need Време на нарачување/ Time for ordering	300		300						2 недели/ 2 weeks

Прикажаниот план на вкупни потреби поаѓа од претпоставка дека претпријатието не располага со почетни залихи на одредени производи.

Кога постојат такви залихи тогаш е потребно да се изработи план на нето потреби. Така, на пример, ако во осмата недела потребата за производ А изнесува 50 единици, а на залиха има 10 единици од истиот производ, нето потребата ќе изнесува 40 единици (50-10). Бидејќи за производство на производот А се потребни 2 производа В и 3 производа С, тоа значи дека потребата за производот В во седмата недела се намалува за 20 единици (10 А на залиха x 2 потребни В за еден А), а потребата за производот С за 30 единици (10 А на залиха x 3 потребни С за еден А). Доколку постојат и овие производи на залиха тогаш нето потребата за овие производи дополнително се намалува. Планот на нето потреби се состои од вкупни потреби, почетни залихи, нето потреби, план за примање на нарачки и план на нарачки за секој потребен производ.

Главни придобивки од примената на *MRP* се: 1) подобар одговор на барањата на купувачите, 2) подобар одговор на промените на пазарот, 3) подобро користење на постоечките капацитети и човечките ресурси и 4) намалување на нивото на залихи.

Основен недостаток на моделот *MRP* е тоа што акцентот е ставен на материјалите, а се занемаруваат останатите ресурси на производство, посебно капацитетот. Меѓутоа, кога во претпријатието овој модел веќе еднаш се воспостави, тогаш податоците за залихите можат да бидат надополнети со податоци за потребен број на работни часови, трошоци за материјали, трошоци за капитал или кои било други потребни ресурси.³ Кога *MRP* моделот се користи на овој начин тогаш станува збор за моделот *MRP II* (табела 2).

Моделот *MRP II* им овозможува на претпријатијата да ги интегрираат финансиските и оперативните планови. Успешната примена на моделот *MRP II*, исто така треба да придонесе за намалување на трошоците за залихи, помал број на прекин на производството и поголема флексибилност во планирањето.

---

3) Dr Stojanovic, Dragisa, *Matematicke metode u ekonomiji preduzeca*, Beograd, 1968

Табела 2. Планирање на потребите за материјал II (MRP II)
Table 2. Planning of the needs for material II (MRP II)

	Недела		
	6	7	8
Производ А (VI 1 недела)/ Product A (VI 1 week) Работни часови: 10 по производ/ Working hours: 10 per product Работа на машина: 2 часа по производ Work on machine: 2 hours per product Плаќање: 0 ден. по производ Payment: 0 den. per product			50 500 100 0
Производ В (VI 2 недели)/ Product A (VI 2 weeks) Работни часови: 10 по производ/ Working hours: 10 per product Работа на машина: 2 часа по производ Work on machine: 2 hours per product Плаќање: 5 ден. по производ Payment: 5 den. per product	100 1000 200 500		
Производ С (VI 1 недела)/ Product A (VI 1 week) Работни часови: 2 по производ/ Working hours: 2 per product Работа на машина: 1 час по производ Work on machine: 1 hour per product Плаќање: 8 ден. по производ Payment: 8 den. per product		150 300 150 1200	

Заклучок (Conclusion)

Оптималното управување на залихите е од голема важност за ефикасно работење на претпријатијата од сите индустриски гранки. Залихите претставуваат еден од најскапите видови на средства на претпријатието, учествувајќи со повеќе од 50% во вкупниот инвестиран капитал. Несоодветното управување со залихите предизвикува негативни последици, особено високи трошоци и големи загуби во добивката на претпријатијата од сите индустриски гранки.⁴

Постојат повеќе модели за оптимално управување со залихите. Бројот на такви модели денес е многу голем, при што не постои нивна единствена класификација. Во овој труд е елабориран моделот за планирање на потреба за материјали (*MRP*) кој спаѓа во групата на современи модели

4) G. Dukic, D. Dukic, M.Sesar, Inventory management, pp. 262-270

на управување со залихите. Заедничко на сите современи модели на управување со залихите е тоа што се фокусирани на количина и време, а не на трошоци. Цел на современите модели на управување со залихите се помали и почести набавки во границата на економични количина на набавка и национален транспорт.

Од досега изнесеното може да се заклучи дека имплементацијата на овие модели во работењето на претпријатијата сè уште се наоѓа во фаза на рана примена.

Користена литература (References)

- Dr Stojanovic, Dragisa, *Matematicke metode u ekonomiji preduzeca*, Beograd, 1968, pp. 112-136
- Allen R, *Mathematical Analysis for Economics*, London, 1957
- Bauman, W. *Economic Dynamics*, New York, 1959
- Dr Pupavac, Drago, *Suvremenipristupi upravljanju zalihama*, Rijeka, Republika Hrvatska. Преземено на 20 мај 2013 г.
- Aggoun, L., Benkherouf, L., Tadj, L.: *On a Stochastic Inventory Model with Deteriorating Items*,
- Barković, D. (1997): *Operacijska istraživanja*, Ekonomski fakultet Osijek, Osijek.